

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

О.В. Лисодєд

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ

Стрімке зростання злочинності в Україні на початку 90-х років ХХ ст. призвело й до значного збільшення корисливих злочинів, частка яких у структурі зареєстрованої злочинності за даними офіційної кримінально-правової статистики в окремі роки останнього десятиліття перевищувала 70%. Деякі дослідники зазначають, що якщо до традиційно корисливих злочинів приплюсувати ще й ті, які не вважаються корисливими, але в окремих випадках мотивуються користю, то їх частка може сягати 80-85%. Враховуючи перехід нашої держави до ринкової економіки, можна з великим ступенем ймовірності прогнозувати, що рівень корисливої злочинності в Україні найближчим часом буде ще більшим і поступово досягне загальносвітового рівня, який у розвинених країнах, за дослідженнями аналітиків, складає 95% і більше.

На сьогодні найбільшу питому вагу в корисливій злочинності в Україні мають злочини проти власності. У 1993 р., наприклад, вони склали 71,2% загального числа зареєстрованих злочинів. У подальшому, на фоні поступового зниження рівня злочинності в цілому, їх частка трохи зменшилася, проте перевищує 60% (1995 р. – 66,0%, 1996 р. – 63,6%, 1997 р. – 60,7%), а це становить більше 300 тис. злочинів щорічно.

Переважна кількість цих злочинів є злочинами проти приватної власності громадян. У 1990 р. їх було вчинено близько 160 тис. (43,0% загальної кількості зареєстрованих злочинів), у 1993 р. – більше 240 тис. (45,1%), у 1995 р. – майже 265 тис. (41,2%), у 1997 р. – 237 тис. (40,3%). Отже, більше 2/5 злочинів, що реєструються в Україні, є злочинами проти приватної власності.

У структурі ж цих злочинів перше місце належить крадіжкам, питома вага яких у 1993 р. становила 79,7%, у 1995 р. – 78,9%, у 1997 р. – 75,0%. Відповідно частка крадіжок приватного майна досить висока й у структурі зареєстрованої злочинності в цілому: 1993 р. – 36,0%, 1995 р. – 32,5%, 1997 р. – 30,2%, 1999 р. – 31,4%. Останні три роки – 175–185 тис. злочинів щорічно. Таким чином, майже кожний третій злочин, що реєструється в Україні, – крадіжка. Найбільша кількість крадіжок вчинюється з квартир громадян (30–40% щорічно) та інших місць їх проживання чи тривалого перебування (гуртожитків, готелів, санаторіїв тощо).

Другим, найбільш поширеним злочином проти приватної власності, є грабіж, питома вага якого у 1993 р. склала 13,0%, у 1995 р. – 11,5%, у 1997 р. – 10,4%. У структурі всієї зареєстрованої злочинності це відповідно становить 5,9%, 4,7% і 4,2%. Останнім часом це 25–30 тис. злочинів щорічно.

Якщо крадіжка і грабіж із середини 90-х років мають тенденцію до зниження, то шахрайство – третій найпоширеніший злочин проти власності громадян – навпаки виявляє тенденцію до зростання як у кількісних, так і у відносних величинах. У 1993 р. було вчинено 6811 таких злочинів (4,3% серед злочинів проти приватної власності та 1,3% у структурі зареєстрованої злочинності), у 1996 р. – 10917 (відповідно 4,3% та 1,8%), у 1997 р. – 18051 (відповідно 7,6% та 3,1%).

Збільшилась останніми роками й кількість умисних знищень або пошкоджень приватного майна громадян. У 1990 р. було вчинено 1887 таких злочинів (1,2% загального числа злочинів проти приватної власності), у 1995 р. – 7545 (2,9%), у 1996 р. – 8866 (3,5%), у 1997 р. – 8991 (3,8%). У структурі зареєстрованої злочинності в цілому у вказані роки це становило відповідно 0,5%, 1,2%, 1,4% та 1,5%.

Відносно стабільним злочином є розбій, питома вага якого у структурі злочинів проти власності громадян не перевищує 2%, а у структурі зареєстрованої злочинності – 0,8%. Починаючи з 1993 р., це становить 4,7–4,8 тис. злочинів щорічно. Можна стверджувати, що останнім часом злочинці віддають перевагу злочинам проти власності ненасильницького характеру, які, з одного боку, є безпечнішими, а з іншого – ускладнюють викриття осіб, які їх учинили.

Найменшу питому вагу має вимагательство, частка якого серед злочинів проти приватної власності у 90-ті роки становила 1,1–1,3%, а в структурі злочинності – 0,4–0,5%.

Слід зазначити, що наведені вище показники є даними офіційної статистики. З урахуванням латентності реальна кількість вчинених злочинних посягань проти приватної власності ще більша. В першу чергу це стосується вимагательства, яке є найбільш латентним серед злочинів проти власності. Високолатентними є шахрайство, а також деякі види крадіжок, зокрема кишенькові. Є неодноразово підтверджені дані, що кишенькові злодії протягом місяця вчинюють до 25 крадіжок і лише в п'яти–шести випадках потерпілі здогадуються про вчинений щодо них злочин.

Збільшилась і частка осіб, які вчинюють злочини проти власності. Так, тільки осіб, які вчинили крадіжки, у 1990 р. було виявлено 29,3%, у 1995 р. – 43,5%, у 1996 р. – 40,2% загальної кількості осіб, що здійснили злочини. Частка грабіжників останнім часом складає 3,6–3,7%, розбійників – 1,5–1,7%. Значне поширення кримінально караного обману збільшило частку шахраїв: 1995 р. – 0,6%, 1996 р. – 0,8%, 1997 р. – 1,3%. У 1995 р., наприклад, осіб, що вчинили тільки чотири вищевказані злочини, було виявлено 167,6 тис., з яких 106,2 тис. (63,4%) було засуджено. У період 1997–1999 рр. за злочини проти приватної власності засуджувалося щорічно понад 70 тис. громадян.

Має насторожувати, що чималу кількість злочинів проти приватної власності громадян вчинюють неповнолітні. Серед крадів їх частка – 14–15%, серед грабіжників – 18–22%, серед розбійників – 17–18%. По суті, це – джерело рецидиву, частка якого і так є великою у майнових злочинах. Тільки за офіційною статистикою в останні п'ять років щорічно 17–18% осіб, що вчиняють крадіжки, – рецидивісти. Серед грабіжників їх частка становить 20–23%, серед розбійників – 26–28%. Реально ж їх, безумовно, більше, про що свідчать результати багатьох вибіркових кримінологічних досліджень.

Офіційна статистика вказує також і на значне омолодження сучасних злочинців. Так, питома вага молоді, засудженої за крадіжки приватного майна громадян у загальній кількості засуджених за цей вид злочинів у 1995 р. склала 61,3%, у 1996 р. – 60,9%, у 1997 р. – 61,4%; засуджених за грабежі приватного майна громадян і розбої – відповідно 79,0%, 78,4% та 78,2%. Даний факт свідчить, мабуть, ще

й про те, що правоохоронні органи самоусунулися від профілактики злочинів в першу чергу серед молодого покоління.

Поза особливою увагою держави і суспільства залишається і те, що переважна частина осіб, які вчиняють злочини проти приватної власності, стають на шлях професійної злочинної діяльності, обираючи її засобом свого існування й джерелом постійного незаконного прибутку. Тривале ж замовчування існування професійної злочинності призвело до значного поширення кримінальної субкультури, консолідації і стратифікації злочинців-професіоналів, видозмінення традиційних та до появи нових злочинних кваліфікацій. Безкарність при вчиненні кожного наступного злочину дає їм змогу відшліфувати злочинні прийоми та навички й зменшує можливість притягнення їх до кримінальної відповідальності у подальшому. Майнова професійна злочинність при економічних протиріччях соціального розвитку до того ж досить часто ще й детермінує організовану злочинність або ж переростає у неї.

Конституція України гарантує, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, а право приватної власності взагалі визнається непорушним. Держава, на яку покладено обов'язок всебічно захищати право власності, повинна вжити більш дійових заходів щодо захисту приватної власності громадян від злочинних посягань. Слід зазначити, що поле попереджувальної діяльності у цій сфері відносин необмежене.

О.М. Лемешко

НОВЕ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ВЛАСНІСТЬ

У Проекті КК (далі – Проект), що обговорюється у Верховній Раді України, кримінально-правові заборони, які встановлюють відповідальність за злочини проти власності, розміщені після норм про відповідальність за злочини проти особи, передбачені декількома розділами Особливої частини (розд. II-V Проекту). У такий спосіб законодавець підкреслює, по-перше, пріоритетність інтересів особи, по-друге, необхідність та важливість кримінально-правового захисту прав власника.